

Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ

Sindikavno-politička aktivnost Josipa Broza u Koprivnici 1928. godine

1.

U biografiji Josipa Broza Tita njegova aktivnost u Koprivnici 1928. nije bila do sada znanstveno istražena.¹ Publicistički radovi Branislava Resimića, iako pisani s puno osjećaja, nisu u dovoljnoj mjeri dokumentirani i iz njih se ne vide sve zakulisne spletke socijaldemokrata u borbi za radništvo jedne od najvećih tadanjih tvornica sjeverne Hrvatske.

Ovaj prilog predstavlja istinitu priču o aktivnosti Josipa Broza u Koprivnici uoči šestojanuarske diktature. Ona je pisana bez uveličavanja, ali i bez omalovažavanja zbilje, onako kako ju je život ispleo, a ljudi doživjeli. Ona je ujedno poticaj daljem istraživanju neobično bogate povijesti Koprivnice.

2.

Josip Broz je već i prije 1928. imao veza s Podravinom. Za vrijeme svog četiriipolgodisnjeg zadržavanja u Velikom Trojstvu kod Bjelovara povezo se s progresivnim, naprednim i komunistički raspoloženim elementima ove regije. U Okružnom partijskom komitetu u

Bjelovaru, čiji je član bio Josip Broz, nalazili su se pored Đure Segovića, Drage Dužanca i Steve Šabića još i dva druga iz Đurđevca.² Izvanredno komunikativan, Broz je uspijevao s osobitom lakoćom da se upozna s naprednim ljudima tog kraja, ne zapostavljajući pri tome ni svoju struku, te je potvrđeno da je poznao i neke metalce Donje Podravine.³

Međutim, glavna aktivnost Josipa Broza na koprivničkom području pada u vrijeme kada je Broz boravio u Zagrebu, gdje je radio u sindikalnom rukovodstvu kao oblasni sekretar Saveza metalških radnika industrije i obrta Jugoslavije (dalje: SMRIiOJ), koji je Savez djelovao u okviru revolucionarnih Nezavisnih sindikata. (Na tom položaju J. Broz se nalazio od 20. XI 1927. do 23. VI 1928, kada prelazi u ilegalnost). U nastojanju da učvrsti Nezavisne sindikate, koji su bili legalna forma ilegalne Komunističke partije Jugoslavije, Brozu nije bio težak niti jedan zadatak. Osobito je zanimljiva njegova uloga i angažiranje pri sindikalnom organiziranju radništva najveće predratne podravske tvornice Danica d. d. u Koprivnici.

3.

Ova je tvornica bila podignuta 1907. godine od tvornice Danica u Bosanskom Brodu (osnovane 1894) kao tvornica sumporne kiseline i umjetnog gnojiva. Moderno uređena i automatizirana u znatnoj mjeri, mogla je proizvoditi godišnje 600 000 mtc. superfosfata sa 16—20% u vodi topive fosforne kiseli-

¹ Branislav Resimić je u dva rada opisao djelovanje J. Broza u Koprivnici (Zivio nam duže Tito, *Industrijski radnik*, 15. V 1956; Josip Broz je podnio referat, *Metalac*, 15. V 1957). Ovi radovi svratili su mi pažnju na aktivnost Tita u Koprivnici.

² Josip Studin, *Antica Antoš, Ivan Matunci i dr.*, Tito kod nas, Bjelovar 1952, 7.

³ Posve je sigurno da je mašinista i bravar Matija Peršić iz Virja, koji je kasnije postao vlasnik omanjeg mlina, često odlazio J. Brozu u Veliko Trojstvo. Peršić je za vrijeme svog boravka u Grazu bio funkcioner socijalističkog južnoslavenskog pjevačkog radničkog društva (izjava Jelisave Kolar iz Koprivnice, kćerke M. Peršića, i sjećanja krojača Savora iz Koprivnice). Poslije rata Tito je pitao za Peršića, ali je ovaj još 1943. umro (izjava Marice Frančine iz Đurđevca). Tito je bio dobar i sa stolarom Franjom Podupskim iz Molva, koji je također više godina lutao Austro-ugarskom monarhijom (J. Studin i dr., n. dj., 20)

ne. Pored umjetnog gnojiva tvornica je proizvodila kisik, galicu i razne željezne boje. Tvornica je imala vlastitu električnu centralu sa 650 HP, koja je također služila i za pogon 1922. godine po Danici osnovanoj Prvoj jugoslavenskoj tvornici šarafa d.d. U obje tvornice bio je investiran pretežno strani kapital (uglavnom mađarski), te je nacionalizacija poduzeća, provedena 1920., bila samo formalnog karaktera. Među članovima ravnateljstva nalazimo najpoznatije ličnosti jugoslavenskog kapitalističkog svijeta: Š. D. Aleksandera, vlasnika zagrebačke pivovare i dioničara mnogih drugih poduzeća, Stanka Švrljugu, bankarca, i Adolfa Daničića, koji je do svoje smrti 1932. godine bio glavni rukovodilac ovih tvornica. U ravnateljstvu i u upravi nije bio ni jedan stanovnik Koprivnice, te je čitava ta tvornica bila i ostala za Koprivnicu strano poduzeće, utoliko više što je sjedište firme bilo na Mažuranićevom trgu u Zagrebu. »Danica« je bila ogromno poduzeće. Dionička glavnica kemijske tvornice iznosila je 1924. godine 12,000.000 dinara, a Tvornice šarafa 5,000.000 dinara. Kao i kemijska tvornica i ona je bila opremljena najmodernijim strojevima iz Njemačke i Austrije, a imala je zadatak da izrađuje šarafe za potrebe željeznica i drvenu prerađivačku industriju, koji su se do tada nabavljali u inozemstvu.⁴

Ali kao što je to obično bilo kod stranog kapitala i velikih tvornica dioničkog karaktera zbog anonimnosti vlasnika, eksploatacija radnika bila je znatno veća nego kod privatnika. Zbog neobično niskih nadnica buknuo je štrajk u »Danici« još 26. II 1920., te su tom prilikom radnici zahtijevali povišicu od 13%.⁵ Stoga je uprava tvornice zapošljavala gotovo isključivo seljake okolnih sela, žene i omladinu, koji nisu imali nikakvog klasnog iskustva i koji nisu bili otporni klasnoj eksploataciji. Mehanizacija i razmrvljenost proizvodnog procesa omogućavalo je upravi da tako postupaju, premda je čak i okorjeli neprijatelj komunističkog pokreta, socijaldemokrata Mirko Petrincec iz Radničke komore izjavio: »Sa obrazlaganjem opravdanosti zahtjeva (misli se radničkih zahtjeva za povišicu plaće 1928. g.,

opaska MKD) treba kod uprave poduzeća pokolebati njeno uvjerenje u ispravnost njene politike, da poduzeće može bazirati i graditi svoj opstanak, razvitak i produkciju na malim nadnicama i sa radnicima najbliže okolice — iz okolišnih sela, koji su radnici prva generacija radničke klase, koji se još nisu razišli ni sa svojim seljačkim ognjištem.«⁶

Zbog ovakve strukture radnika, često nepismenih, sindikalno organiziranje predstavljalo je težak i mukotrpan proces, utoliko više što su vlasti, policija, a i uprava tvornice nastojali spriječiti sindikalno organiziranje radnika, koji su imali vjerojatno najniže nadnice u toj privrednoj grani na području sjeverne Hrvatske. Slično je bilo i u gradu Koprivnici, gdje je svaki pokušaj sindikalnog ili partijskog organiziranja gušen. Tako je npr. godine 1924. zaslugom omladine formirano Mjesno radničko vijeće u Koprivnici. Osnovano je nekoliko podružnica Nezavisnih sindikata (krojači, drvodjelci, kožarci, metalci), a na skupštinu 16. XI 1924. došao je i poznati zagrebački partijski i sindikalni funkcioner Ivan Krndelj.⁷ Međutim, već početkom 1925. policija je zatvorila rukovodioce i zaplijenila sve pisane materijale objeđivši zatvorene da su prešli sa sindikalnog područja na partijski.⁸

Umjesto da bude »jedna od kula svjetske borbe radničke klase« zbog visokog postotka radništva u stanovništvu, kako je pisano u komunističkoj štampi nakon izbora 1925. godine,⁹ Koprivnica je sve više postajala provincijsko mjesto poznato po policijskom teroru i progonima radnika, te je svaki politički rad u njoj bio izvanredno težak.¹⁰ Apel novinara i komuniste Dušana Ožegovića da se u gradu malo više računa vodi o interesu šegrta i radnika »... jer se

⁴ Jozo Lakatoš, Industrija Hrvatske i Slavonije, Zagreb 1924, 210—213, 374.

⁵ Arhiv Jugoslavije, Ministarstvo trgovine i industrije, kut. 1007/1892, 1512/1920.

⁶ Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske (dalje: IHRPH), Savez metalških radnika Jugoslavije (dalje: SMRJ), 3/24. IX 1928. — dopis Petrinca 16. VIII 1928.

⁷ Radnički pokret u Koprivnici, **Organizovani radnik**, Zagreb, 20. XI 1924.

⁸ **Radnička borba**, 29. I 1925.

⁹ **Radnička borba**, 3. IX 1925.

¹⁰ Plijeni se sva »Borba« koja dolazi u Koprivnicu, **Radnička borba**, 30. IV 1925.

Tvornica »Danica« oko 1928. godine.
Naklada Vinka Vošickog

u nekim poduzećima radnička sirotinja upravo bezdušno izrabljuje« nije naišao na bilo kakav odaziv kod poslodavaca.¹¹

Niskim proizvodnim troškovima na račun radničkih nadnica »Danica« i Tvornica šarafa ostvarivale su lijepe zarade, prebrodivši uspješno probleme nastale gubitkom mađarskog tržišta. Na području Jugoslavije tvornica je imala gotovo monopolni položaj, pogotovo kada je 1926. stvoren kartel tvornica umjetnih gnojiva.¹² Prema javnoobjavljenjanoj bilanci, zarada 1926. g. iznosila je 1664261 dinar,¹³ iako su se istovremeno satnice kretale od 1,5 dinara za žene do pet dinara za muške kvalificirane radnike.¹⁴ Kvalificiranih radnika bilo je malo (35) i oni su se zbog niskih plaća teško zadržavali u tvornici. Bilo je uobičajeno da se rad obavlja pomoću nekvalificirane radne snage okolnih seljaka iz Kunovca, Peteranca i Koprivničkog Ivanca i uz pomoć priučenih radnika (tako je polovinom 1927. jedan 18 godina stari bravar vršio službu strojaru glavnog pogona, primajući polovinu plaće koju bi imao kvalificirani radnik na istom mjestu).¹⁵

4.

Radni uvjeti i nadnice radnika osobito su se pogoršale u jesen 1927., kada je

zbog ukinuća uvozne carine za superfosfat došlo do uvoza jeftinog umjetnog gnojiva tvornice Montecatinija iz Milana, koja je dempingom pokušala uništiti jugoslavenski kartel umjetnog gnojiva.¹⁶ Iako se iza ove vladine odredbe, protivne zaštiti domaće industrije prakticirane od 1925. godine, krila svakako neka korumpirana figura u beogradskoj vladi, ipak je posljedice te odredbe osjetilo najjače radništvo »Danice«. Došlo je do snižavanja radničkih plaća, te se raspon plaća smanjio od 1,5—6 dinara na jedan do četiri dinara na sat, a obustavljene su i sve isplate prekovremenih sati i uvedene globe za najmanji prekršaj. Osim toga vršena su otpuštanja starijih radnika koji su zamjenjivani maloljetnom radnom snagom.

U ovakvoj situaciji jedan od najzanimljivijih klasnih sukoba u Koprivnici međuratnog razdoblja je organiziranje revolucionarne radničke organizacije na Danici i pokušaj suprotstavljanja eksploataciji, te analiza svih faktora koji su se povezali i zajednički suprotstavili ovom organiziranju.

Pogoršavanje položaja radnika na Danici nisu ostala nepoznata radničkoj javnosti Hrvatske. Bolto Benotić, koji se 1919. godine vratio iz Rusije, gdje je sudjelovao u oktobarskoj revoluciji, prikupivši dragocjena iskustva, nastanio se u Peterancu k. br. 414 u kući svoje majke. On je još 1926. uspostavio veze s Nezavisnim sindikatima u Zagrebu, objavljujući u **Organizovanom radniku** i u **Borbi** članke o položaju radnika u tvornici »Danica«.¹⁷ Iako je svoje crtice potpisivao samo inicijalima, koprivnička policija na čelu s Josipom Rupčićem

¹¹ **Koprivničke novine**, 6 od 1. X 1927. — apel na 3-oj strani. Članak je nepotpisan, ali ga je svakako napisao Ožegović, jer je on i ranije pisao o tom problemu.

¹² Članovi kartela »Fosfat« bili su »Danica« i subotička tvornica »Zorka«. Izvan kartela nalazila se samo tvornica superfosfata u Hrasniku (**Riječ**, 12. I 1926).

¹³ **Riječ**, 13. V 1927.

¹⁴ Radnice su zarađivale 1,5—1,75 dinara na sat, nekvalificirani radnici 2—2,5 i kvalificirani radnici 3—5 dinara na sat za 9—12 satno radno vrijeme (**Organizovani radnik**, 25. XI 1926).

¹⁵ B. P., Koprivnička »Danica«, **Borba**, 11. VI 1927.

¹⁶ **Riječ**, 14. VIII 1927.

¹⁷ **Organizovani radnik**, 1. IV 1926, 25. XI 1926, 15. III 1928; **Borba**, 11. VI 1927, 18. VI 1927, 7. I 1928, 11. VII 1928.

ćem¹⁸ otkrila je u Benotiću autora, te je istog ometala u radu na formiranju revolucionarne sindikalne podružnice Nezavisnih sindikata u Koprivnici. Prvo policijska paska, a zatim neprestana zatvaranja i pretrage pratile su Benotićevu aktivnost kao podsekretara SRMIiOJ na Danici. O svemu što se događalo na Danici Rupčić je odmah bio obaviješten preko svoje pisarice, koja je istovremeno bila žena skladištara na Danici Novaka.¹⁹

Međutim, vrijeme se nije moglo zaustaviti, a pogoršan položaj radnika na Danici pogodio je stvaranju sindikalne organizacije na Danici, i ova se potreba nije mogla blokirati nikakvim policijskim mjerama. Na temelju Benotićevog pisma velikom županu osječke oblasti kao osnivački datum podružnice SMRIiOJ utvrđujemo 1. X 1927.²⁰ 5. veljače 1928. u Škrinjarevoj gostionici »Carda«, gdje su se okupljali radnici »Danice«, održan je prvi javni sastanak radnika tvornice »Danica« i Tvornice šarafa. Na taj sastanak kao delegat Oblasnog sekretarijata SMRIiOJ iz Zagreba došao je metalac Branislav Resimić, veoma dobar govornik i već tada poznat kao radnik-pisac.²¹ On je ukazao radnicima na neophodnu potrebu strukovne organizacije, izjavivši da jedino putem nepomirljive klasne borbe radnici mogu izvojevati prava koja im pripadaju po Zakonu o zaštiti radnika. Na tom je sastanku izabran akcioni odbor koji je imao pripremiti izbore radničkih povjerenika u tvornici.²² I odmah su iskrsele zapreke. Tek što je odbor bio izabran, 30 frankovačkih elemenata Hrvatskog radničkog saveza (dalje: HRS) zajedno sa žandarmerijom krenuli su prema Čardi s ciljem da ometu rad skupštine. Ali ova je u međuvremenu već završila rad.²³ Međutim, ubrzo je postalo jasno da HRS-ovci kao radnička organizacija Radićeve seljačke stranke nisu dovoljno jaki da spriječe veoma intenzivno formiranje podružnice SMRIiOJ u Koprivnici, utoliko više što je Radić bio veoma kompromitiran svojim ulaskom u vladu i napuštanjem Crvene seljačke internacionale. Uprava tvornice je shvatila da bi stvaranje jake grupe revolucionarnih i komunistima blizih Nezavisnih

sindikata imalo i te kako snažan odjek na poslovanje tvornice, koja bi se morala pridržavati pozitivnog radničkog zakonodavstva i plaćevnih uvjeta nakon kolektivnog ugovora.

Tvornici nije bilo u interesu ni jedno ni drugo, te se obratila za pomoć socijaldemokratskoj Radničkoj komori, odnosno njenom predstavniku u Bjelovaru Mirku Petrincu.²⁴ Ovaj kao socijaldemokrat forsirao je tada još uvijek reformistički Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije (dalje: URSSJ), odnosno u ovom slučaju podređeni mu savez Savez metalskih radnika Jugoslavije (dalje: SMRJ). Kako bi dobili čovjeka sposobnog da provede organizaciju SMRJ u Danici, Opće radnički savez — nalazeći se tada također u okviru URSSJ-a — odstupio je SMRJ svog aktivistu socijaldemokratu, električara Pavla Jurića, te je isti nakon prelaska u SMRJ dobio zadatak da sakupi nekoliko ljudi koji bi bili inicijatorski odbor SMRJ. Pri tome je Petrinec načinio veliku pogrešku potcijenivši radništvo tvornice umjetnog gnijeva kao nepodesno za sindikalno organiziranje, te je svu pažnju usmjerio prema Tvornici šarafa, gdje je postojao veći broj kvalificiranih radnika.²⁵ Budući da je čitava ova akcija bila zamišljena kao kontraakcija protiv komu-

¹⁸ J. Rupčić je prije dolaska u Koprivnicu radio u Slavonskom Brodu, gdje se je imao prilike upoznati s revolucionarnošću klasno svjesne radničke klase, te je nastojao ometi stvaranje istog takvog radništva u Koprivnici.

¹⁹ Zahvaljujući Resimiću očuvana su nam sjećanja Benotića na te davne događaje. Iako je bolesni i ostarjeli Benotić 1954., kada su ta sjećanja pisana, mnogo toga zaboravio ili vremenski krivo determinirao, ipak nam daju neka objašnjenja, koja ne možemo rekonstruirati iz pisanih dokumenata. Radi toga je čitavo sjećanje objavljeno u prilogu ove radnje.

²⁰ **Organizovani radnik**, Zagreb, 3. V 1928.

²¹ Resimić je rođen 27. IX 1897. u Svilajncu u Srbiji, a umro je 1961. u istom mjestu. Za svoje radove na biografiji Tita dobio je Orden zasluga za narod sa zlatnim vijencem I reda. U Zagrebu je boravio od 1921. do 1956. godine, a od 1923. bio je aktivni funkcioner Nezavisnih sindikata.

²² Skupština metalaca u Koprivnici, **Organizovani radnik**, Zagreb, 16. II 1928. Po stilu je očito da je ovaj članak pisao Resimić.

²³ IHRPH, Resimić, 6/98 — članak »Tako je, drug Broz ima pravu«, rukopis. Budući da je Resimić bio učesnik te skupštine, podatak je svakako točan.

²⁴ Petrinec je, kao i Rupčić, ranije službovao u Slavonskom Brodu, te je vjerojatno da su se lično poznavali i bili u prijateljskim vezama. (**Organizovani radnik**, Beograd, 13. V 1928).

²⁵ IHRPH, SMRJ, 3/135. dopis Petrinca ORS-u od 28. III 1928.

nista, odnosno nezavisnog SMRIiOJ, Petrinec je od Oblasnog odbora SMRJ dobio velika ovlaštenja radi učvršćenja podružnice SMRJ u Danici.²⁶ Petrinec, međutim, nije djelovao sam.

Policija je također izvršila pritisak na SMRIiOJ i zabranila djelatnost ovoj organizaciji u Koprivnici, iako je ona u to vrijeme imala punu legalnost u cijeloj zemlji. »Dakle, iako imademo jedan zakon za cijelu državu, ipak su mu druge primjene u Zagrebu, a druge u Koprivnici« — pisao je Benotić polovinom ožujka u **Organizovanom radniku**.²⁷

Međutim, ni komunisti nisu mirovali... Pozivajući se na Uputstva za izbore radničkih povjerenika od 23. XII 1927. formirali su 18. ožujka 1928. izborni odbor na čelu s Pavlom Gregorinom iz Kunovca 102, predloživši kao dan izbora za radničke povjerenike 15. april 1928.²⁸

I sada su počele komplikacije. Od Oblasne inspekcije rada u Osijeku potvrda za izbore stigla je tek pet dana prije dana određenog za izbore, a izbori nisu bili pripremljeni stoga što tvornica nije htjela dati popis radnika i radnica potreban za sastav biračkih spiskova. Zbog toga je brzojavno Josip Broz kao oblasni sekretar SMRIiOJ obavijestio Oblasnu inspekciju rada o odgodi izbora i zamolio je istovremeno dopisom da izda nalog tvornici da dade radnicima popis zaposlenih. Ova je to i učinila brzojavivši 16. IV 1928. na redarstveno povjereništvo u Koprivnici da naloži upravi Danice da odmah uruči sve potrebno radnicima za izbore radničkih povjerenika.²⁹ Nakon toga je Josip Broz 15. IV 1928. u pratnji Slavka Cesara³⁰ otišao u Koprivnicu, kako bi utvrdio novi dan izbora za radničke povjerenike.

Radnička skupština s tim sadržajem bila je propisno prijavljena koprivničkoj policiji. Međutim, tek što je skupština započela, došla je policija i rastjerala skupštinare. Broz je odlučno zatražio motivaciju i odluku na temelju koje se skupština zabranjuje, te postavlja upit zašto se radnicima oduzima pravo koje im je dao Zakon o zaštiti radnika. Okupljeni radnici podržali su

Josipa Broza, te se policija — ne htijući imati posla sa strancem — okomila na Benotića, proglasivši ga pritvorenim.³¹ Nekoliko sati kasnije, iako nije bila održana zvanična skupština s radništvom Danićinih tvornica, ona se ipak održala u prisustvu nekolicine radnika, te je odlučeno: 1. da se nastavi borba bez obzira na sve; 2. da se sprovede izbor radničkih povjerenika i 3. da se učvrsti i ojača organizacija SRMIiOJ. Tom prilikom Josip Broz formirao je i grupu partijskih simpatizera, budućih članova Partije.³² O zbivanjima u Koprivnici Josip Broz je obavijestio i Centralnu upravu SRMIiOJ u Beogradu, a ova je opet uputila predstavku ministru Unutrašnjih poslova Korošcu protiv terora nad radnicima u Koprivnici.³³

U međuvremenu Mirko Petrinec uspostavlja čvrstu vezu s upravom tvornice i umjesto da pomogne po svojoj funkciji održanju izbora radničkih povjerenika, on ih i dalje sistematski ometa, zahtijevajući odvojeno izbore za Kemijsku tvornicu i posebno za Tvornicu šarafa. Održao je 21. IV i sastanak s nekoliko radnika, koji mu je pripremio Pavle Jurić. »Taj naš sastanak ne treba da bude nekakova velika skupština, pa ćeš stoga na njega pozvati jedno 15, 20 do 30 dobrih, inteligentnijih i povjerljivih drugova, jer je to za sto puta bolje za prvi početak nego da se sazove nekakovi ričet, pa da se onda imade samo neprilike sa raznim neozbiljnim ljudi-

²⁶ IHRPH, SMRJ, 3/135 — dopis Oblasnog odbora SMRJ Petrincu od 3. IV 1928.

²⁷ B. P. B., O prilikama u tvornici »Danica«, **Organizovani radnik**, Zagreb, 15. III 1928.

²⁸ IHRPH, Radnička komora (dalje: RK), 74/5-3827/26. IV 1928.

²⁹ IHRPH, RK, 78/2-6954/1928 — telegram I-2094, pismo od 13. IV 1928. i telegram Inspekcije rada u Osijeku 1070.

³⁰ Slavko Cesar, limar i dugogodišnji predsjednik i blagajnik podružnice SMRIiOJ u Zagrebu. Umro 7. II 1956.

³¹ Nakon 50-satnog držanja u pritvoru Rupčić je Benotića osudio na dva dana zatvora i na tri godine izгона sa teritorija grada Koprivnice. Na taj način je istom bila onemogućena egzistencija, jer je morao ići u Koprivnicu kao akviziter banke Slavije. Benotić je tražio zaštitu velikog župana osječke oblasti (B. P. Benotić, Otvoreno pismo g. velikom županu osječke oblasti, **Organizovani radnik**, Zagreb, 3. V 1928.)

³² IHRPH, Resimić, 6/98 — članak »Tako je, drug Broz ima pravo! Članak je Resimić radio prema sjećanjima Bolte P. Benotića, Stefana Dolenca iz Peteranca, Slavka Cesara.

³³ Protiv belog terora a za slobodu zbora i organizovanja, **Organizovani radnik**, Beograd, 26. IV 1928.

ma, kao što su komunci i slično.³⁴ Kako ne bi zaostao za komunistima, dao je i u list SMRJ »Metalski radnik« štampati članak o teškom položaju radnika u tvornici Danica, propagirajući usput organiziranje radnika u svom reformističkom sindikatu. Zahvaljujući neometanju od strane policije i indirektnom pomaganju od uprave tvornice Petrincec je odista i uspio predobiti metalske radnike Prve jugoslavenske tvornice šarafa, te je na navedenom sastanku izabran Izborni odbor za provedbu radničkih povjerenika na čelu sa strojarom Stjepanom Horvatom.³⁵ 16. V 1928. trebalo je 108 radnika i jedan namještenik Tvornice šarafa izabrati pet radničkih povjerenika.³⁶ Nakon toga Brozovim pristašama ostalo je radništvo Kemijske tvornice u kojoj je radilo 292 radnika i radnica i u kojoj su izbori za radničke povjerenike zakazani za 22. V 1928. nakon žive aktivnosti Josipa Broza. Povodom toga oblasni sekretar SMRJ Ivan Korošec piše Mirku Petrinu u Bjelovar:³⁷

»Tvoj otpis dopisa za Savez smo primili, te Ti saopćujemo, da su po svojoj prilici komunisti nanjušili Tvoj boravak i uspjeh u Koprivnici, stoga sada forsiraju pod svaku cijenu da se provedu izbori radničkih povjerenika u tvornici »Danica« pod vodstvom njihovih ljudi. Jučer se je **Oblasni sekretar** (potcrtala MKD) njihovog Saveza dva puta obratio komori zašto ne šalje izborni materijal u Koprivnicu, a ja sam ga uputio na Tebe, odnosno na ekspozituru komore u Bjelovaru time, da je ova primila nalog od komore da tamošnjem izbornom odboru dostavi potreban izborni materijal, te da će upravitelj rečene ekspoziture također prisustvovati kod tih izbora.

Mi smo zadovoljni da je uspjele pravovremeno parirati njihovu akciju u Koprivnici, stoga te molimo da bi se očuvali prvi uspješni rezultati da držiš sa tim drugovima direktan i neprekidni kontakt, a od vremena do vremena kada smatraš za potrebno traži od Oblasnog odbora, pod bilo kakvom izlikom **navodnih protuzakonitosti** u tvornici šarafa (potcrtala MKD), kako bi ovaj mogao na temelju toga tražiti intervenciju komore, odnosno Tebi

Skrinjareva gostionica »Čardak« u Koprivnici, sastajalište radnika »Danice«. (IHRPH, Resimić, kut 28 — A 116).

omogućiti podržavanje veza sa novo-osnovanom podružnicom.«

Iz ovog dopisa — koji je naveden u cijelosti — vidljiva je sva niskost socijaldemokrata, koji sjede i u Radničkoj komori i u SMRJ, te iza leđa radnika pregovaraju s upravom tvornice, nastojeći držati radnike pod kontrolom »politikom mrvica s bogate trpeze«. Danas je prosto nevjerovatno kako su otvoreno socijaldemokrati pisali o načinu svog rada, te je upravo zahvaljujući ovolikoj njihovoj sigurnosti očuvan do danas dokazni materijal koji govori protiv njih.

Iz pisma Petrinca od 27. IV 1928. vidljivo je da je Josip Broz bio ponovno u Koprivnici i da je pokušao da se izbori u kemijskoj tvornici provedu kratkim postupkom — zapisničkim sporazumom između radnika i poslodavaca, što je prakticirano kada je postojala samo jedna sindikalna organizacija, što je u stvari i bilo u slučaju Kemijske tvornice. Uprava tvornice — instruirana od Petrinca — odbila je Brozov zahtjev, a Petrincec — zaslijepljen relativno lakim uspjehom u Tvornici šara-

³⁴ IHRPH, SMRJ, 3/138 — pismo Petrinca od 8. IV 1928.

³⁵ IHRPH, SMRJ, 3/138 — pismo Petrinca SMRJ u Beograd 21. IV 1928.

³⁶ IHRPH, RK, 78/2-6954/1928 — dopis Obl. insp. rada od 21. IV 1928.

³⁷ IHRPH, SMRJ, 3/138 — 24. IV 1928.

fa — pomišlja da osvoji i Kemijsku tvornicu i da i u »Danici« istakne svoju kandidatsku listu, do čega — jasno — nije došlo, jer su svi radnici bili listom uz SMRIiOJ i Josipa Broza.³⁸

Broz je očito bio veoma ljut zbog ovakvih ometanja izbora. Na sjednici Saveznog vijeća metalaca održanoj uoči prvog maja 1928. on je na slučaju »Danice« prikazao kako »socijalpatriotske glavešine« vode borbu protiv opstojanja Nezavisnih sindikata, a samim time i protiv SRMIiOJ, te da se prema tome ne razlikuju od vlastodržaca i kapitalista.³⁹ Broz je očito sastavio, a onda je preko centrale SRMIiOJ pod br. 342 od 3. V 1928. upućen protest i Središnjoj inspekciji rada Ministarstva socijalne politike u Beogradu i zatražena zaštita od predstavnika Socijalističke partije, koji poništavaju izborne odbore, koje je već potvrdila i Inspekcija rada (jasno, u ovom slučaju osječka) tvrdnjom da je »Savez radnika metalne industrije i obrta Jugoslavije ilegalna komunistička organizacija koja nema pravo provođenja izbora i da to pravo ima samo Radnička komora i njene neke »legalne organizacije« (misli se, jasno, na SMRJ, opaska MKD).⁴⁰ Budući da je ovaj Brozov protest bio ođštampan i u beogradskom **Organizovanom radniku**, napredna radnička klasa čitave Jugoslavije bila je upoznata s događajima u koprivničkoj Danici. Zanimljivo je kako je Ministarstvo riješilo ovu predstavku. Ono je tek 30 VII 1928. riješilo spis prema sugestiji Radničke komore u Zagrebu, priklonivši se postupcima Mirka Petrinca, koji je tvrdio da je Izborni odbor izabran 18. III 1928. protupropisno i protuzakonito formiran, iako je Inspekcija rada u Osijeku — ne bivajući još preparirana od Petrinca — ukazala na pristranost istog prilikom izbora radničkih povjerenika, rekavši: »... opaženo je da članovi Radničke komore vode u svom radu posebnu jednu politiku, imajući uvek pred očima članove i radnike onih organizacija kojima oni pripadaju, zapostavljajući interese radnika ostalih organizacija, ma da za uzdržavanje Radničkih Komora svi radnici bez obzira na pripadnost moraju plaćati svoje doprinose.«⁴⁰

5.

Veoma burna proslava Prvog maja u Zagrebu, a onda i 14-dnevni zatvor radi oslobađanja jednog zatvorenika koji je učestvovao u demonstracijama, spriječili su Josipa Broza da dođe u Koprivnicu prije održavanja izbora za radničke povjerenike. Poznato je da je odmah nakon puštanja iz zatvora otišao s Vjekoslavom Razdracom u Karlovac i prisustvovao izboru radničkih povjerenika u tamošnjoj željezničkoj radionici.⁴²

Što se je više bližio dan izbora, to je koprivnička policija postajala nervoznija, neprestano vrebajući kretanje kandidata za radničke povjerenika, a osobito Bolte Benotića. Razvio se pravi bijeli teror u Danici i u okolici tvornice. Došao je 15. V 1928, kada su izbori u Tvornici čavala s kandidatima SMRJ protekli bez smetnji. I izbori u Kemijskoj tvornici 22. V 1928. protekli su bez komplikacija, te su kao radnički povjerenici bili izabrani Pavao Gregurina, Stjepan Dolenc, Andro Tišler, Martin Felak, Martin Balaško, a kao namještenički skladištar Ivan Tonković. Izborima je prisustvovao drug Josip Broz i on je svojeručno sastavio obavijest o izboru radničkih povjerenika ekspozituri Radničke komore za Hrvatsku i Slavoniju u Bjelovaru.⁴³

Članovi Nezavisnih sindikata bili su veoma zadovoljni pobjedom u Kemijskoj tvornici,⁴⁴ te su odmah pristupili konkretnoj akciji za poboljšanje ekonomskog položaja radnika, zatraživši da se isplata zarada vrši u zatvorenim vrećicama i s potpunim obračunom.⁴⁵ Pripremao se i štrajk radi povišice pla-

³⁸ IHRPH, SMRJ, 3/138 — pismo Petrinca Korošcu od 27. IV 1928.

³⁹ IHRPH, Resimić, 3/9 — biografija Josip Broz Tito, str. 216.

⁴⁰ Komorska birokracija protiv radnika, **Organizovani radnik**, Beograd, 13. V 1928.; IHRPH, RK, 78/2-6954/1928 — dopis 342 od 3. V 1928.

⁴¹ IHRPH, RK, 78/2-6954/1928 — dopis Radničke komore 5958/30. VII 28. s prilozima Petrinca i Inspekcije rada u Osijeku.

⁴² IHRPH, Resimić, 3/9 — biografija J. Broz Tito, str. 256.

⁴³ IHRPH, RK, 78/2-6954/1928.

⁴⁴ Koprivnica, **Organizovani radnik**, Beograd, 7. VI 1928; Jačanje URSSJ u Koprivnici, **Crvena zastava**, br. 23 od 1928.

⁴⁵ **B. P. Benotić**, Iz tvornice »Danica« u Koprivnici, **Borba**, 11. VII 1928.

ća i pridržavanja osamsatnog radnog vremena.⁴⁶

Članovi SMRJ u Tvornici šarafa, videći veliku aktivnost radnika u Kemijskoj tvornici, zaključuju da i oni moraju podnijeti zahtjeve za povišicu plaće kako ne bi zaostali za »komunistima«. U Koprivnicu odlazi oblasni sekretar SMRJ Adolf Kunčić, te nakon što se legitimirao kod Rupčića i dobio njegovu punu podršku, održava s radnicima Tvornice šarafa sastanak, nagovarajući ih da se brojnije učlane u SMRJ, jer od 109 uposlenih u Tvornici šarafa u organizaciju je bilo učlanjeno samo 38 radnika.⁴⁷ Očito je da su sve akcije SMRJ u Koprivnici rađene u strahu od protuofanzive komunista na Tvornicu šarafa, što potvrđuju dalja zbivanja.⁴⁸

6.

Međutim, politički događaji nisu išli na ruku radnicima. Ubojstvo Stjepana Radića i Basaričeka u Narodnoj skupštini u Beogradu, kao i prijelaz Josipa Broza u ilegalnost zbog potpisa na letku od 23. VI 1928, kojim se zagrebačko radništvo poziva na generalni štrajk, još su više pooštrili policijske mjere u Koprivnici i otežali dalju aktivnost Nezavisnih sindikata.

No glavni udarac doživjeli su radnici Kemijske tvornice »Danica« u Koprivnici kada im je Inspekcija rada u Osijeku (vjerojatno pod utjecajem M. Petrince, koji je u međuvremenu primio namještenje u Osijeku) ukinula mandate svih radničkih povjerenika sa liste SMRIiOJ.

Sada — posve protivno svojoj izjavi iz početka svibnja — Inspekcija rada u Osijeku oštro je napala na radničke povjerenike u »Danici« te kao razlog ukinuća njihovih mandata navodi:⁴⁹

1. što imenovani radnici nemaju ni pojma o radničkom zaštitnom zakonodavstvu, niti svojom inteligencijom mogu dati jamstvo, da će se u isto moći uputiti;
2. što dosadašnjim svojim radom nijesu umjeli pravedno zastupati kako interese radništva tako i preduzeća, uslijed čega dolazi do neprestanih i nezgodnih trzavica;
3. što se imenovani povjerenici u svom radu daju voditi po nekom Benoti-

ću, koji nije nikada bio radnik i koji ide za tim da omete svaki skladni rad između povjerenika i preduzeća;

4. što imenovani povjerenici ne predstavljaju čitavo radništvo u preduzeću, jer među njima nema ni jednog stručnog radnika.

Istim dopisom Oblasna inspekcija rada zamolila je Radničku komoru u Osijeku da u roku od šest tjedana provede izbor novih radničkih povjerenika. Međutim, od novih izbora nije bilo ništa, jer su radnici »Danice« listom bojkotali nove izbore s motivacijom da su oni već izabrali svoje radničke povjerenike.⁵⁰

Tako su i te godine, kao i ranijih godina, radnici Kemijske tvornice »Danica« ostali bez svojih radničkih povjerenika, ali ne, kako je to rekao Petrince u dopisu od 29. III 1928. »zato što još nema uslova«, već zbog toga što Radnička komora i Inspekcija rada, odnosno socijaldemokrati u njoj, nisu htjeli prihvatiti radničke povjerenike iz redova članova revolucionarnih Nezavisnih sindikata, koji su zapravo bili legalna forma ilegalne Komunističke partije. Zanimljivo je da su 292 radnika Kemijske tvornice »Danica« u toj doista neobičnoj situaciji, u kojoj bi se teško snašlo i klasno svjesnije radništvo, pokazali neobičnu privrženost »komunistima«, iako su bili seljaci-radnici i iako su bili radnici prve generacije. To potvrđuje što na kandidatskoj listi za radničke povjerenike slijedeće godine ponovno susrećemo Pavla Gregorinu i drugove, iako je jasno da izbori — zbog proglašenja šestojanuarske diktature — nisu uopće održani.

Nakon poništenja mandata radničkih povjerenika uprava tvornice u savezu

⁴⁶ B. I., Radnici tvornice »Danica« u Koprivnici pred štrajkom. **Organizovani radnik**, Zagreb, 19. VII 1928.

⁴⁷ IHRPH, SMRJ, 3/23. VII 1928.

⁴⁸ Kada je Petrince premješten iz Bjelovara u Osijek (druga polovina svibnja) za tajnika podružnice SMRJ u Osijeku, Kunčić ga moli da ga informira o svim svojim vezama u Koprivnici »jer znam da će komunci u tim tvornicama ponovo nastaviti s ofenzivom« (IHRPH, SMRJ, 3/25. V 1928).

⁴⁹ IHRPH, RK, 78/2 — rješenje Inspekcije rada Osijek 1934—1928.

⁵⁰ IHRPH, RK, 78/2 — 6952 obavijest Kunčića Oblasnoj inspekciji rada u Osijek 28. IX 1928. i Zapisnik izbornog odbora od 17. IX 1928. o nemogućnosti provođenja izbora zbog toga što nema kandidata.

Slika Josipa Broza snimljena u zagrebačkoj policiji 4. V 1928. pod br. 10434 (IHRPH, Resimić, kut. 28 — A5).

s policijom razvila je nečuvenu samovolju, praćenu otpuštanjem i zatvaranjem radničkih povjerenika (Stjepan Dolenc), a osobito je progonila Benotića, onemogućavajući mu bilo kakve veze sa Zagrebom.⁵¹

7.

Međutim, ni radnici Tvornice šarafa nisu dobro prošli. Čim je nestalo pritiška Nezavisnih sindikata (Tito je od kolovoza u zatvoru), i čim su ostali bez konkurenta, SMRJ nije više bio zainteresiran za poboljšanje radnih i plaćevnih uslova radnika, te pokreće ove akcije samo preko volje, a pod pritiskom sve učestalijih zahtjeva radnika.

Opravdavajući odugovlačenje Oblasni sekretar SMRJ Kunčić piše 22. VIII 1928. koprivničkoj podružnici: »Mi uvijek tako radimo i situaciju dobro procijenimo, i jedino zato možemo reći da više od 80% svih akcija koje započnemo voditi, svršavaju se gotovo potpunim uspjehom, a svaki ko tako ne radi, svršava kao onaj famozni Broz sa svojom akcijom u kemičkoj tvornici Danica«.⁵²

Ipak, nešto se moralo učiniti, jer i Mirko Petrinec, koji je polovinom kolovoza došao u Koprivnicu da pripremi »ponovne izbore«, piše da je tvornica dobila neke veće narudžbe od državnih željeznica za šarafe i da je situacija po-

voljna da se isposluju za radnike izvjesna minimalna povišenja zarada i time izbjegne otvoreni sukob kojim su radnici prijetili. Petrinec daje na znanje da je položaj radnika u tvornici doista neodrživ i zahtjevi radnika opravdani.⁵³ Radništvo u Tvornici šarafa je također veoma nezadovoljno, jer im se obećanja data u vrijeme izbora ne ispunjavaju. Dolazi do trvenja među samim članovima SMRJ. Stevo Horvat, raniji aktivist SMRJ svojevoljno napušta posao, a novi zastupnik SMRJ postaje Viktor Poje. Radnici su bili iz dana u dan sve više kivni i na SMRJ i na Radničku komoru, utoliko više što se Petrinec prilikom boravka u Koprivnici 14. VIII 1928. dovezao do tvornice tvorničkim fijakerom i otvoreno prijateljevao s upravom tvornice, ne krijući to više od radnika.⁵⁴

Pritisnut ovim postupkom Petrinca Oblasni sekretar SMRJ morao je izraditi zahtjeve za povišicu plaća, te su isti i podneseni 28. IX 1928. upravi tvornice

⁵¹ Koprivnička »Danica«, **Organizovani radnik**, Beograd, 9. VIII 1928; Progoni radničkih povjerenika u Koprivnici, na i. mj., 4. X 1928; B. P. Benotić, Koprivnica, **Borba**, 12. XII 1928.

⁵² IHRPH, SMRJ, 3/24. VIII 1928 — obavijest Oblasnog odbora SMRJ podružnici Koprivnica.

⁵³ IHRPH, SMRJ, 3/24. IX 1928 — dopis Petrinca od 16. VIII 1928. i izvještaj referenta Radničke komore iz Zagreba Ivana Korošca o intervenciji u Danici (br. 6976/7. IX 1928).

⁵⁴ IHRPH, SMRJ, 3/29. VIII 1928 — Oblasni odbor SMRJ piše podružnici SMRJ u Koprivnicu tražeći potvrdu Petrinčevog ponašanja.

u Zagreb.⁵⁵ Međutim, tvornica se više ne boji radnika, te uopće ne odgovara na radnički zahtjev za povišicu plaća od 20%, usprkos višekratnim urgencijama od strane radnika, a slijedeće godine počelo se već pričati o likvidaciji Tvornice čavala. To je odista i učinjeno 1931. godine, kada je tvornica čavala u Koprivnici pala žrtvom sporazuma Kartela tvornica čavala u Jugoslaviji. No o tome jednom drugom prilikom.

8.

Događaji u koprivničkoj tvornici »Danica« ostavili su traga u povijesti radničkog pokreta Hrvatske. Sindikalno organiziranje do tada potpuno neorganiziranog radništva naišlo je na velik odjek. Počeli su se buditi i radnici susjednih tvornica, koji su živjeli pod sličnim radnim i plaćevnim uvjetima kao radništvo »Danice«. Organiziranje radnika u Prvoj međimurskoj tvornici pokućstva i pletenih žica u Čakovcu i u Ljevaonici gospodarskih strojeva u Hercegovcu kod Bjelovara direktan su dokaz za to.⁵⁶

U Koprivnici su revolucionarni Nezavisni sindikati odnijeli — usprkos poništenju radničkih mandata — pobjedu nad reformističkim sindikatima u kojima su u to vrijeme dominirali socijaldemokrati tipa Petrinec. Na koprivničkom slučaju iznevjerile su se nade socijaldemokrata da će nakon onemogućavanja rada Nezavisnih sindikata radnici poletjeti u njihove organizacije. Radnici koprivničke »Danice« radije su ostali i bez svoje organizacije i bez radničkih povjerenika nego da prijeđu socijaldemokratima.

Benotić je to zgodno rekao u jesen 1928. godine: »Socijalpatrioti su odigrali svoju ulogu među radništvom, pa im svi njihovi napori i klevete koje šire protiv Nezavisnih sindikata ne će pomoći, jer radnici znaju i onu narodnu koja veli: Kada krava zamaže rep, onda njime maše kako bi i druge zamazala.«⁵⁷

Ujedno se na primjeru Koprivnice vidi kako je borba među radništvom u međuratnom razdoblju zahtijevala veliko

požrtvovanje, upornost, odlučnost i taktiku raznih oblika prema napadaču. Trebalo je vješto parirati lukavim, prikrivenim napadajima socijaldemokrata, koji su imali na svojoj strani policiju, upravni aparat i krupni kapital, i moći se suprotstavljati snagom mase ovim snagama. Josip Broz se čeličio u takovoj borbi, pokazujući već tada veliku taktičnost i sposobnost snalaženja u teškim situacijama, uvjeravajući već tada radnike da uspjeh zavisi samo od jedinstvenosti radničke klase i da izvjestan početni neuspjeh i nije odlučujući u borbi za konačnu pobjedu. Za konačnu pobjedu — tvrdio je Broz — tj. za izvojevanje boljih političkih, ekonomskih i drugih uslova mora se boriti i žrtvovati, jer bez toga ne mogu biti ostvareni ciljevi i uspjesi. Tko polazi u borbu sa drugog stanovišta, vjerujući samo u pobjedu bez žrtava, taj je unaprijed osuđen na neuspjeh. To je prema Branislavu Resimiću, koji je s Titom radio u to vrijeme, bila taktika i geslo Josipa Broza dok je bio Oblasni sekretar SRMIiOJ za Hrvatsku.⁵⁸ A to je bila njegova taktika i dok je bio partijski sekretar Mjesnog radničkog sindikalnog vijeća i sekretar Mjesnog komiteta KPJ, rukovodilac KPH i KPJ pred drugi svjetski rat a i vođa ustaničkog naroda u NOB-i.

⁵⁵ IHRPH, SMRJ, 3/14. VIII 1928., zahtjevi.

⁵⁶ IHRPH, SMRJ, 3/138 — 5. IV 1928. i 140/5. IV 1928. i 141/1928.

⁵⁷ Napadaj socijalpatriota na Nezavisne sindikate u Koprivnici, **Organizovani radnik**, Zagreb, 6. IX 1928.

⁵⁸ IHRPH, Resimić, 3/9 — biografija J. Broz Tito, str. 85.

(Ilustracija J. Turković)

Prilog 1.

Pismo Bolte Benotića Branislavu Resimiću 22. XII 1954. sa sjećanjima na dolaske Josipa Broza u Koprivnicu¹

U proljeće 1927. g. upoznao sam se sa nekim pekarskim radnikom vrlo zainteresiranom za borbu protiv kapitalističke eksploatacije, a isti je imao već veze sa radništvom mlina Koprivnica i ostalim radnicima prehrambene industrije.

Doznao je nekim putem da sam bio u crvenoj gardi 1919. da sam danonočno proganjan po Aleksandrovoj žandarmeriji itd., te da mu je to dalo povod da me zamoli za drugarski rad i pomoć. Prihvatio sam se rada u organizaciji radne klase, ali nisam imao veze sa centrom niti sam bio upoznat bilo sa kime od rukovodioca organizacionog centra.

Uputio sam se u Zagreb (Ilica), gdje sam došao u doticaj sa drugom Salaj Đurom kao nekim rudarskim predstavnikom, koji me je saslušao i upoznao sa Josipom Kraš kao predstavnikom organizacije prehrambene industrije.² Drug Kraš pozvao me u kancelariju gdje mi je izdao potreban materijal (pristupnice, pravila itd.) kao i uputstva o agitaciji, borbi protiv postojećeg sistema eksploatacije, pisanju članaka o ugnjetavanju radne klase itd.

Nazočan je bio i drug Đaković Đuro³ i još neki drugovi koji su me odmah angažirali za suradnju na organizaciji svega radništva bez obzira na profesiju obzirom na ovdašnje rudnike uglja, tvornicu kemijskih proizvoda »Danica«, tvornicu šarafa i t. d.

Nakon izvjesnog vremena primio sam sav organizacioni materijal iz Centralnog saveza Beograd⁴ i prihvatio se »svim žarom radac«. Organiziranje je uspelo preko očekivanja. Izabran je odbor. Organizacija se učvrstila i ideološki, klasno i politički napredovala, ali ne za dugo, jer se Aleksandrova policija i žandarmerija okomila na »komunističku« organizaciju i pružila dva pravca borbe protiv iste. Proganjala je pojedine funkcionere, a naročito mene kao sekretara — i forsirala contra or-

ganizaciju Hrvatski radnički savez⁵ (sa svojim provokatorima Galincem, Horvatom, Viriusom i drugima).

Počelo se bacanjem klipova sa strane policije i njenih žbirova, i proveli su drugu organizaciju te otuđili priličan broj članova Nezavisnih sindikata.⁶

Bio sam teško pogođen tim djelovanjem protivnika koji je imao zaštitu vlasti, i tražio sam moralnu pomoć drugova iz Zgba. Došao je drug Cesar i dao neka uputstva, utjehe i direktive za buduć rad i obećao da će doći oblasni sekretar Broz koji će stvar urediti. Rudari i prehrambeni radnici prešli su svi u protivnički tabor pod vodstvom Hrvatskog radničkog saveza koji je vodio Galinec.

Spremali smo izbor radničkih povjerenika.

Početakom 1928. g. nakon mnogih zakonskih peripetija i kubura, ishodili smo izbor radničkih povjerenika u tvornici »Danica« i tvornici šarafa sa preko 300 radnika.

Predsjedniku radničke komore Bjelovar (Petrinec, Petričko?)⁷ uspelo je sa raznim pismenim i usmenim objedama protiv radništva i lično protiv mene, da rascjepi organizaciju na dva fronta tako da je »Danica« ostala (kako je on u

¹ Izjava B. Benotića, zajedno s popratnim pismom iz kojeg se vidi jedno stanje u kojem se Benotić nalazi 1954. godine, te su zbog toga i mnogi navodi u pismu kronološki netočni, pohranjeni su u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, fond Resimić, kut. 11/149/10.

² I Josip Kraš i Salaj Đuro bili su funkcioneri Nezavisnih sindikata, čije su uredske prostorije bile u to vrijeme u Ilici 49, gdje su u vrijeme kada je Josip Broz bio oblasni sekretar bile i kancelarije Saveza radnika metalne industrije i obrta Jugoslavije.

³ Đuro Đaković bio je oblasni sekretar SRMiOJ prije Broza (od 16. VIII 1927 — 20. XI 1927). Na I plenumu centralne uprave SRMiOJ odlučeno je da Đaković ode u Moskvu na viši partijski kurs. To se nikada nije ostvarilo, jer je Đaković uhvaćen i ubijen na granici zajedno s Hećimovićem.

⁴ Nije Centralni savez, već centralna uprava SRMiOJ koja se nalazila u Beogradu u Birčaninovoj 17.

⁵ Vrijeme je izbljედjelo Benotićevo sjećanje na prošlost. Contra organizacija Nezavisnih sindikatima bio je Savez metalnih radnika u sklopu reformističkih URSSJ-ovih sindikata. Hrvatski radnički savez nije prije 1935. bio jaka organizacija, utoliko više što nije imao podršku vlasti kao Savez metalnih radnika Jugoslavije.

⁶ Zabranom sastajanja od strane policije i forsiranjem Saveza metalnih radnika, u kojem su glavnu ulogu imali socijaldemokrati, pomagani od Inspekcija rada i Radničke komore, došlo je do osipanja članova Nezavisnih sindikata, osobito u Tvornici šarafa.

⁷ Mirko Petrinec, službenik povjereništva Radničke komore u Bjelovaru, socijaldemokrat.

Expozituri

Radničke komore za Hrv. Slav.

Bjelovar

Na osnovu čl. 4. Poslovnika Ministarstva Socijalne Politike o radu radničkih

namešteničkih poverenika Z. R. Br. 11.980/IV. od 23 XII. 1927. saopćuje se, da su se

radničke-nameštenički poverenici, koji su izabrani dne. 22. Oktobra 1928. i to:

a) Radnički povjerenici:	a) Zamjenici rad. povj.
Gregurina Đavos padaviti	1) Jegerić Stjepan rad.
Dokuci Stjepan	2) Marinić Nikola maribor.
Tršter Andrija	3) Barišić Tomo padaviti
Felak Martin	4) Tihanić Stjepan
Balašić Martin	5) Markuš Franjo
b) Zamjenici povj.	b) Zamjenici povj.
Fonković Ivan hladari	Markuš Franjo Stjepan Stjepan
- koji na svojoj konstitutivnoj sednici dne 31. Oktobra 1928. je izabrali:
- za glavniho rad. povjerenika: Stjepan Stjepan
- za pomoćniho rad. povjerenika: Felak Martin

• Koprivnica 31. Oktobra 1928.

Za:

Radničke-namešteničke poverenike

kod pomoćniho "Danica" i d. n. radničke komore "Koprivnica"

Štampar: Dolena Stjepan

Secretar: Felak Martin

Obavijest o izboru radničkih povjerenika u »Danici« 22. V. 1928., koju je pisao Josip Broz. (IHRPH, RK 78/2 — 6954/28).

jednom oglasu rekao) »komunistička budala«, a tvornica šarafa se priključila Hrvatskom radničkom savezu ili kako smo je mi zvali »social patrioti.«⁸ Borba je bila svaki dan teža i žešća između »komunista« i »socialpatriota«. Počelo se proganjati, zatvarati funkcionere, policija je bila u »ratnom« stanju te ih je po 16 čuvalo šumu kod »Danice«. — Pokušavalo se sa podmićivanjem od strane uprave »Danica« a i same policije. — Nije uspjelo. —

Izbori su provedeni i radnički povjerenici uz teške muke i postojeće zakonske odredbe — postavljeni. Usprkos mandata od 1 g. ipak se počelo otpuštati iz posla radničke povjerenike i radništvo koji je imalo bio agiln u organizaciji.

Spremali smo se za protuudarac — štrajk.

Zamolio sam intervenciju od drugova iz Zagreba.

Dozvolu za sastanak jedva sam dobio od strane koprivničke policije, odnosno šefa Rupčića Josipa — koji se naročito isticao kao protivnik »komunista« ali — naravno uz sudjelovanje organa vlasti kod sastanka.

Osvanuo je dan sastanka na »Čardi« gostionici između »Danice« i Koprivnice gdje nam je naš simpatizer Škrinjar dao na raspolaganje sve prostorije.

Iz Zagreba došao je drug Đuro Đaković sa još dva druga. Nakon referata održan je sastanak sa priličnim brojem organiziranih drugova, na kojemu je drug Đaković obrazložio borbu radne klase u cjelom svijetu a napose na borbu naše organizacije za bolji život i pravdu.

Drugovi su sa aplauzom pozdravili govornika te se prešlo na diskusiju o internim stvarima, koju je međutim novopridošli redarstveni agent Birošić zabranio, dočim je pravi izaslanik agent Milojević dozvolio. Nakon dogovora drugovi su se razišli u toliko, da se makne i policija, te su došli naknadno u večer kada smo detaljno obradili sve točke budućeg rada.

Drug Đaković obećao nam je, da će opet svratiti do nas da nas podupre u našoj pravедnoj borbi.

Štrajk je uspjeo i radništvo je ishodilo do 50% povišice plate, osamsatni rad i neke higijenske uslove.

Nakon ovakove pobjede najavio nam je svoj dolazak drug Broz za jednu narednu nedelju za koju da sazovem sastanak u gostioni Škrinjar na »Čardi«. Dozvolu od strane policije nisam dobio već pretnje od šefa Rupčića, koji je za taj dan mobilizirao sav policijski aparat radi rasturanja »komunističkog« sastanka. —

⁸ Danas uobičajeni historiografski termin je socijaldemokrati.

O tim mjerama bio sam tajno obavješten od strane redarstvenog agenta Manojlovića kao i narednika Šivalca i redara Posavca, koji su mi išli u svakom pogledu na ruku i solidarisali se sa našim pokretom.

Meni je naročito bio zabranjen ulaz u grad pod pretnjom hapšenja, te kada je došao drug Broz nisam mogao ići pred njega na želj. stanicu, već sam ga sačekao izvan Koprivnice i dao mu potrebna obavještenja o prilikama.

»Gdje ćemo održati sastanak?« upita me drug Broz, jer sastanak je vrlo važan a naročito hitan u pogledu nastalog štrajka u Dugaresi, te bi se trebalo pristupiti sa prikupljanjem priloga i živčaja.

Dao sam mu odgovor da nikako ne možemo održati sastanak, jer policija je blokirala šumu i okolicu sa svojim špijunima iz protivničkog tabora, a i sami tvornici namještenici kao inž. Singer, Kanceljak, Novak i dr. održavaju stražu u okolini i paze na naše kretanje.

»Obavjesti na bilo koji način drugove da se razidu kućama, a odbor i radnički povjerenici neka se sastanu na mjestu gdje misliš da nam neće smetati žbirovi« reče mi drug Broz — i ja sam se otputio mojim pouzdanim drugovima koji su odmah proveli zamišljeno djelo, a sa drugom Pavel Gregorina, blagajnikom organizacije, dogovorio sam se da sastanak održimo u Koprivničkom Ivancu u gostioni Vrtarić. —

Pojedinačno krivudavim putevima otputili smo se u Koprivnički Ivanec, gdje je već sve bilo uređeno, ali i prisutno nekoliko seljaka kao gosti u gostionici, koje je drug Broz zadržao neka ostanu da čuju riječ radnika koji se bore za ista prava kao i oni. —

Zaposjeli smo stol u maloj niskoj prostoriji i razmotrili prvo poslovanje administrativno, financijsko a nakon toga i političko. —

Seljaci kod susjednog stola čuvši razlaganja druga Broza o političkoj nesnošljivosti i teroru, dirnut time, jedan seljak zovne gostioničara... hej Vrtarić, jednu litru gosponu na moj račun. — što je Vrtarić i donio.

U nevezanom razgovoru proveli smo vrijeme do noći, dok nije drug Broz

morao na put u Koprivnicu pa u Zagreb. —

U kasnu jesen 1928 stiže mi kurirka Maca⁹ iz Zagreba sa porukom da dolazi drug Broz i da uredim sve za održanje sastanka. —

Tom prilikom donela je i »Organizirani radnik« i »Zaštitu čovjeka« i »Borbu«, ali dobro očišćenu cenzurom, no ipak je uspjelo drugovima da izdanje bude i nešto prije cenzure tako je bilo u više navrata.¹⁰

Novine smo dobivali bar desetak komada kao pretplatnici za radništvo.

Maca mi je pričala o drugovima o njihovoj požrtvovnosti u radu na terenu, interesirajući se za slučaj »Danice« te je tako provela cio dan kod mene u čavrljanju.

Neznam koji je bio dan, no bilo je polinomom tjedna, a drug Broz imao je stići u nedelju, dakle, vreme do kojega sam morao što šta prikupiti, urediti i obavjestiti članstvo, a najglavnije ishoditi dozvolu za održanje sastanka — što je bio najteži problem, jer koprivnička policija nije tako lahko davala dozvole kao naloge za hapšenje.

Kao što sam se i nadao, dobio sam za par dana — odnosno u subotu pred sastanak — poruku po agentu Manojloviću da nam je sastanak zabranjen i da na nikoji način ne pokušavam isti održati, jer će biti ne samo rastureno već i hapšeno mnogo drugova.

To je bilo privatno obavještenje ali za mene vjerodostojno, a ostalo pismeno rješenje ili zabranu nisam dobio, jer je i to bila jedna klopka sa strane šefa policije Rupčića, kako bi mi se sastali usprkos zabrani.

Svanulo je jutro ljepo jesensko — nedelja — a ja nisam mogao udovoljiti zahtjevu drugova i naredbi druga Broza za održanje sastanka — jer nam je bio isti zabranjen bez zabrane.

U 8 sati došao je drug Broz, nu vidio je već cestom do »Carde« kordon policije i znao je odmah — bez da sam ga o tome mogao obavjestiti — da od sastanka neće biti ništa.

⁹ Maca Balkovska-Pavić, kurirka Partije.

¹⁰ »Organizovani radnik« bio je glavni organ Centralnog radničkog sindikalnog odbora Jugoslavije, a bio je štampam u Zagrebu. »Zaštitu čovjeka« izdavao je August Cesarec. »Borba« je bila organ Nezavisne radničke partije Jugoslavije i izlazila je u raznim mjestima.

Bilo je komično gledati ga kako je naherio svoj šešir i neobazirajući se na »mjesto sastanka«¹¹ produžio cestom prema »Danici« kao kakav obični nezainteresirani putnik.

Ja se nisam smio pokazati na cesti prema obavjesti agenta Manojlovića, i ako sam bio u neposrednoj blizini i pratio sav taj manevar sile i uma.

Drugovi su bili razasuti po polju i šumi očekujući možebitnu zgodu za sastanak bilo gdje. — Nije išlo.

Drug Broz je kao nezainteresirani putnik produžio dalje pokraj tvornice »Danica« gdje su ga funkcioneri tvornice promatrali i jasno prišili po koju na račun »komunista«.

Vidio sam da je produžio preko polja te sam znao da će opet u Ivanec te smo krenuli nekolicina sa njime, no kod Ivanca dočekala nas patrola žandara — i opet ništa.—

Stigao sam ga i pitao: »Što ćemo sada?«

»Znaš što... obavjesti Gregorinu da idemo do njega u Kunovec na ručak ali samo ja i ti, a ostali članovi odbora ako mogu doći poslije kada se ova policijska hajka utiša, — jer napokon u privatnu kuću dvojica mogu doći, jer to zakon dozvoljava.—

Otputili smo se preko Ivanca, Goričkog u Kunovec do Pavle Gregorine, organizacijskog blagajnika, gdje je odmah drug Broz pregledao poslovanje i dao neke direktive u daljnjem radu.

Drugarica Gregurine odmah se dala na posao te je zbog našeg dolaska platila glavom i jedna kokica od koje je juha prijala svima te smo više privatno raspredali o svemu i svačemu poslije ručka dok nije stigao predsjednik pododбора Nemet¹² i još neki drugovi, te smo mogli barem među sobom da zaključimo neke važnije momente o držanju organizacije.

Sa zaključkom trebao sam da obavjestim drugove u tvornici, a to sam činio preko druga Vrbana¹³ i njegove drugarice Julke kojima sam i sada trebao dati podatke za obavjest radničtvu.

Drug Broz da bude siguran u moju točnost, nije htio otići iz Kunovca pravac za Koprivnicu, već je krenuo poljem pokraj tvornice gdje sam se ja svratio

a on me je pričekao pred nastambom, no u zao čas.

Iako je već bilo kasno u noći, policija je još uvijek patrolirala oko tvornice i tako sam naletio u ruke podnarednika Klobučara koji me odmah uapsio.

»Što je to?« upitao je drug Broz policistu.

»Zašto ste ga uapsili... kuda ga vodite?« Ne obazirajući se na pitanje policista upita Broza tko je on i šta traži u noći pokraj tvornice?

»Ja sam onaj kojega tražite... ja sam Broz iz Zagreba i mene vodite u policiju — a ovoga pustite...«

»Ja imadem naređenje da dovedem Benotića a ne Broza i Vi možete ići...« sa visine svojega položaja rekao je policista.

»Dobro, — kad vodite njega i ja ću s njime« — odgovorio je Broz — i zbilja otputili smo se sve troje put za Koprivnicu u upravu policije, gdje nas je već čekao šef policije Rupčić, jer je bio telefonski obavješten o događaju.

Predvedeni smo odmah, no Rupčić je odmah rekao drugu Brozu da on može ići jer nije kompetentan za njega pošto je iz Zagreba, a ja da ću ostati u pritvoru i biti u jutro saslušan.— Usprkos što je Broz na svaki način htio da bude lišen slobode kao i ja, nije mu uspjelo, i otišao je na željezničku stanicu a ja u čeliju.

U jutro kod saslušanja doznao sam da me se nije hapsilo radi nedozvoljenog sastanka, već na prijavu gospođe Novak,¹⁴ jer da sam je čekao sa puškom da je ubijem. — Trik da me liši slobode.—

Bio sam pušten kući drugi dan uz podsmijeh šefa Rupčića.

U toku borbe na organizacionom polju dolazilo je više drugova u »Danicu« odnosno »Cardu«, gdje su svojim govorima i obrazlaganjima mnogo djelovali na odlučnost radne mase i njegovu kompaktnost.

¹¹ Misli se na gostionicu »Carda«.

¹² U »Danici« su radila tri Nemeta: Ivan, Janoš i Stjepan. Nije utvrđeno koji je Nemet bio predsjednik pododбора.

¹³ Vrbani Josip, rođen 1895., i Vrbani Julka, rođena 1899.

¹⁴ Skladištar u Danici bio je Novak, a njegova žena radila je kao pisarica kod šefa policije Rupčića, te ga obavještavala o svim zbivanjima u tvornici.

Jednom zgodom došao je drug Resimić koji je održao vatreni govor radništvu te ga još i sada neki živući radnici spominju kao najboljeg govornika.

Godina 1929 nastala je mnogo gora za radnički pokret. — Pritisak sa sviju strana — Hapšenja, tučenja i t.d. bila su na dnevnom redu.—

Drug Broz došao je jednog dana do mene — odnosno jedne noći — donesavši priličan broj letaka koji su se imali odmah raspačati.¹⁵ Ove letke odmah raspačaj prije zore, dok ne dođu žandari ovamo — reče mi Broz, i razumljivo, raspodjelio sam po kuririma i kurirkama iste letke za tvornicu i dr.

U jednom se nismo mogli nagoditi.

Broz je htio odmah da krene na put i ako je bilo u noći, ali i sam je priznao da na željezničku stanicu ne smije, toga radi sam ga zadržao da prospava kod mene. — Da... ali i kod mene mogu doći žandari — već po običaju — i tu bi zatekli njega umjesto mene, koji sam bio pod policijskom pazkom, i naravno — bilo bi jasno tko je donio letke i tko ih je raspačao. — Što sada?

Za vreme mog odsustva čitao je koješta i bio budan za slučaj posjete žandara i tek nakon vremena kako sam se vratio, legao je da spava.

Tu noć nije bilo nikakove smetnje.

U jutro u 10 h otputovao je, a ja sam već istoga dana bio u zatvoru.

Počela je teža kriza za organizaciju SRMIiOJ.¹⁶

Drugovi iz Zagreba ređe su dolazili do nas, da nas hrabre u borbi, jer su i njih proganjali i zatvarali, te mi je jednog dana i kurirka Maca dopisnicom javila da je »kum« obolio i da će odležati i do 8 dana t.j. — Broz je zatvoren i možda će biti u zatvoru 8 dana.

Pogovaralo se sa strane tvorničke uprave da će dio tvornice biti preseljen u Novisad a time otpušteno i prilično radništvo.

Nastalom 1930. g. nastala je i još veća depresija diktatorske vlasti i posljedavaca na radničku klasu.

Otpušteno je mnogo radništva, a ostalo, maltretirano do skrajnosti.

Ja sam bio više u apsu nego na slobodi, jer se i time mislilo skršiti otpor.

Iz Zagreba nije bilo skoro nikakove pomoći, jer je i tamo nastalo isto takovo stanje.—

U ljetu došao je ranom zorom drug Broz da se dogovorimo o daljnjoj borbi i mogućnosti pariranja, te mi je rekao da imade neke letke koji bi mogli podići moral radnika ali da su u Križevcu. Otputovali smo u Križevac gdje mi je jedna drugarica iste letke izdala i jedan dio sam uzeo i sam za raspačavanje dok je drugi dio dobio Dolenc Stjepan, radnički povjerenik¹⁷ (koji je sa istim letcima bio uhvaćen i osuđen).

Broz se nije smio više pokazati javno, jer su ga proganjali svakom zgodom i u svakom mjestu.¹⁸ Otišao je tog dana do neke vodenice, gdje smo se i rastali — kuda je otišao — neznam. Ja sam i opet pao u zatvor.

Tvornica se počela likvidirati i seliti drugdje, prodavati strojeve, a radništvo otpuštati.

Nastalo je kritično vreme za organizaciju, koja je bila na rubu propasti.

1931. drug Broz je još jednom došao, no nije više našao ni pododbor ni organizirano radništvo, jer je bilo malo ne sve raspršeno, već mi je dao samo utješne upute i moralnu podršku da ne klonem pred progonima vlasti.

Otišao je, i više ga nisam vidio, čuo sam da je uapšen i suđen 5 g., to mi se hvalio nadzornik policije Jović, jer sam i sam bio u zatvoru, odakle sam radi »dobrog« postupka bio prebačen u bolnicu.

Organizacija SRMJ i OJ je bila rasturena. Članstvo raspršeno. Vodstvo pohapšeno. Ostalo je samo pričanje i gorke uspomene o neuspjelom pokušaju borbe radničke klase protiv kapitalista.

Ostala je uspomena na Broza, Đakovića, Kraša, Cesara, Resimića i dr. koji su nas hrabro vodili do kraja.—

¹⁵ Ovo se je svakako zbilo u proljeće 1928., a ne 1929., jer od 4. VIII 1928. Broz nije na slobodi, već je osuđen na pet godina robije.

¹⁶ Savez radnika metalne industrije i obrta Jugoslavije nalazio se u okviru Nezavisnih sindikata, kao legalni organ ilegalne KPJ.

¹⁷ Dolenc Stjepan, rođen 1887.

¹⁸ Ovo je svakako bilo u ljetu 1928, najvjerojatnije u srpnju, nakon što je Oblasna inspekcija rada u Osijeku poništila izbore radničkih povjerenika na Danici koje su proveli Nezavisni sindikati.